

Anna Pudło*

NIEDYSKRIMINACJA OSÓB TRANSSEKSUALNYCH W ŚWIETLE PRAWA EUROPEJSKIEGO

WPROWADZENIE

Problematyka dotycząca zakazu dyskryminacji osób transseksualnych została ukształtowana w prawie unijnym i w prawie Rady Europy głównie na podstawie orzeczeń trybunałów europejskich (Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości UE). Przy czym stanowisko obu trybunałów jest zróżnicowane w materii podstawy prawnej ochrony tej grupy przed dyskryminacją.

Powyższe zróżnicowanie wynika również z faktu, że zasada niedyskryminacji nie jest jednolicie definiowana zarówno w prawie unijnym, jak i w prawie Rady Europy¹. Interpretacja zasady niedyskryminacji w prawie UE jest zróżnicowana zarówno w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości UE, unijnym prawie pochodnym i wtórnym, jak i w literaturze przedmiotu. Zasadzie tej, w znaczeniu formalnym, odpowiada zakaz niekorzystnego traktowania podmiotów wyróżnionych na podstawie pewnej relewantnej cechy charakterystycznej, będącej niedozwolonym kryterium różnicującym. Natomiast w prawie Rady Europy kreowanym w znacznej mierze przez orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zasada niedyskryminacji odnosi się do otwartego katalogu kryteriów, który wynika wprost z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, czy istnieje wspólny standard uregulowania sytuacji osób transseksualnych w prawie europejskim. W celu odpowiedzi na zadane pytanie analizie zostaną poddane postanowienia prawa unijnego, jak i prawa Rady Europy wraz z orzecznictwem trybunałów europejskich w tej materii.

SYTUACJA OSÓB TRANSSEKSUALNYCH W PRAWIE UNII EUROPEJSKIEJ

Zasada niedyskryminacji w prawie UE jest zasadą ogólną, co oznacza że stanowi część prawa pierwotnego UE². Do kwestii niedyskryminacji odnoszą się zarówno postanowienia prawa pierwotnego, jak wtórnego. W prawie pierwotnym art. 8, 10, 18 TFUE dotyczą ochrony przed dyskryminacją.

* dr; Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie.

¹ Szerzej: W. Burek, W. Klaus, *Definiowanie dyskryminacji w prawie polskim w świetle prawa Unii Europejskiej oraz prawa międzynarodowego*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2013, s. 72-90.

² Szerzej: J. Barcz (red.), *Źródła prawa Unii Europejskiej*, t. IV, wyd. III, Warszawa 2012 oraz W. Czaplinski, *Zasada równego traktowania w prawie wspólnotowym*, artykuł z 19.02.2007, dostępny na: <http://www.korporacje.com/wordpress/blog/2007/02/19/zasada-rownego-traktowania-w-prawie-wspolnotowym/>

Art. 8 TFUE wprowadza obowiązek wspierania równości (ograniczenie do cechy płci): „We wszystkich swoich działaniach Unia zmierza do zniesienia nierówności oraz wspierania równości mężczyzn i kobiet”.

Obowiązek zwalczania dyskryminacji wynika z art. 10 TFUE (zawiera katalog cech chronionych przed dyskryminacją), który stanowi, że: „Przy określaniu i realizacji swoich polityk i działań Unia dąży do zwalczania wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną”.

Art. 18 TFUE stanowi, że: „W zakresie zastosowania Traktatów i bez uszczerbku dla postanowień szczególnych, które one przewidują, zakazana jest wszelka dyskryminacja ze względu na przynależność państwową. Parlament Europejski i Rada, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą, mogą przyjąć wszelkie przepisy w celu zakazania takiej dyskryminacji”.

Natomiast w odniesieniu do prawa wtórnego UE obecnie cztery dyrektywy stanowią podstawę regulacji prawa antydyskryminacyjnego:

- ▶ dyrektywa Rady 2000/43/WE z 29 czerwca 2000 r. wprowadziła zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (tzw. dyrektywa równości rasowej);

- ▶ dyrektywa Rady 2000/78/WE z 27 listopada 2000 r. ustanowiła ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (tzw. dyrektywa ramowa);

- ▶ dyrektywa Rady 2004/113/WE z 13 grudnia 2004 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług;

- ▶ dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/54/WE z 5 lipca 2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy.

Odnotować należy, że w odniesieniu do prawa wtórnego UE zakres jego zastosowania jest ograniczony do cech wyraźnie wskazanych w dyrektywach. Tym samym katalog cech chronionych jest katalogiem zamkniętym i obecnie obejmuje: płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek oraz orientację seksualną. Zatem w prawie wtórnym UE brak jest podstaw do ochrony przed dyskryminacją z innych względów aniżeli te, które wynikają z zakresu przedmiotowego dyrektyw, czyli z uwzględnieniem określonych „cech chronionych”.

Problematyka odnosząca się do zakazu dyskryminacji została uwzględniona również w postanowieniach art. 21 Karty Praw Podstawowych (dalej: Karta, KPP), który zapewnia ochronę przed dyskryminacją, ograniczając jej zakres również do ściśle wymienionych cech chronionych, są nimi: płeć, rasa, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religia lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Zauważyć należy, że katalog cech chronionych w tym dokumencie jest szeroki. Jednak w związku z ograniczonym zakresem zastosowania Karty (ochrona

przed naruszeniami zasad równości i niedyskryminacji dotyczy działań instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii oraz państw członkowskich - w zakresie, w jakim stosują one prawo UE (art. 51 Karty)) oraz brakiem wyraźnych podstaw w traktatach unijnych do podejmowania działań przez UE w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji również ze względu na te nowe cechy, przepis ten ma „martwy” charakter³.

Z przedstawionych regulacji wynika, że cecha/kryterium „trans” nie jest zaliczana do katalogu cech chronionych zasady niedyskryminacji w prawie UE. Niedyskryminacja osób transseksualnych w prawie UE została zatem objęta ochroną z uwzględnieniem cechy płci. Przy czym pojęcie „płci” jest tak interpretowane, aby uwzględnić sytuacje, w których traktowanie dyskryminujące związane z płcią osoby skarżącej w bardziej abstrakcyjnym znaczeniu, umożliwia pewną ograniczoną ochronę tożsamości płciowej. Zatem definicja tożsamości płciowej odnosi się nie tylko do osób, które poddają się chirurgicznej korekcie płci („transseksualiści”), ale też wybierają inne środki wyrażania swojej płci, takie jak transwestytyzm lub *crossdressing* (noszenie strojów płci przeciwnej), lub po prostu przyjmują sposób mówienia czy stosują kosmetyki zwykle kojarzone z osobami płci przeciwnej⁴.

WYBRANE ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI UE DOTYCZĄCE OSÓB TRANSSEKSUALNYCH

Jak już zostało odnotowane, kluczowe znaczenie dla ukształtowania obecnej sytuacji prawnej osób transseksualnych w prawie UE ma orzecznictwo TSUE. Dla zobrazowania problemu w artykule zostały przedstawione tylko niektóre wyroki TSUE w omawianym zakresie przedmiotowym.

W sprawie P. przeciwko S. i Cornwall County Council⁵ zadaniem TSUE była odpowiedź na pytanie, czy dyrektywa 76/207/WE w sprawie równego traktowania kobiet i mężczyzn obejmuje swoim zakresem także sytuację osoby transseksualnej. TSUE stwierdził, że cecha „płci” na mocy dyrektyw dotyczących niedyskryminacji obejmuje swym zakresem dyskryminację osób ze względu na to, że dana osoba „zamierza poddać się lub poddała się korekcie płci”. Z tego względu niezgodne z dyrektywą 76/207/WE jest zwolnienie pracownika ze względu na przejście przez niego operacji zmiany płci.

Sprawa K.B. przeciwko National Health Service Pensions Agency⁶ dotyczyła odmowy przyznania transseksualnemu partnerowi K.B. renty wdowiej. Odmowa ta spowodowana

³ Zob. W. Burek i W. Klaus, *Definiowanie dyskryminacji w prawie polskim w świetle prawa Unii Europejskiej oraz prawa międzynarodowego*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2013, s. 74, S. Robin-Olivier, *The broader EU equality law framework and its relation to national law. The charter of fundamental rights EU directives Accession to the ECHR International treaties*,

⁴ European Commission (2010), *Communication establishing a ‘Strategy for the effective implementation of the Charter of Fundamental Rights by the European Union’*, COM(2010) 573/4, Brussels, 19 October 2010.

⁵ Draft Directive COM (2012) 614/5 – women on company boards.

⁶ Zob. *Podręcznik europejskiego prawa o niedyskryminacji*, Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Rada Europy, 2010, s. 102 i n.

⁵ Sprawa P. przeciwko S. i Cornwall County Council, C-13/94, wyrok z 30 kwietnia 1996 r.

⁶ Sprawa K.B. przeciwko National Health Service Pensions Agency, C-117/01, wyrok z 7 stycznia 2004 r.

była faktem, że para transseksualna nie mogła spełnić wymogu, jakim jest zawarcie małżeństwa; na mocy brytyjskiego prawa transseksualiści nie mogli wówczas zawierać małżeństw. Rozważając kwestię dyskryminacji, TSUE uznał, że nie doszło do dyskryminacji ze względu na płeć, ponieważ przy określaniu osób uprawnionych do renty rodzinnej nie doszło do mniej korzystnego traktowania ze względu na płeć męską czy żeńską.

W kolejnych sprawach TSUE zwrócił uwagę na kwestię małżeństwa. Podkreślił, że osoby transseksualne nigdy nie mogły zawierać małżeństw i tym samym nigdy nie mogły korzystać z renty rodzinnej, podczas gdy osoby heteroseksualne miały taką możliwość. W swoich rozważaniach odniósł się do sprawy Christine Goodwin rozpatrzonej przed ETPC. W oparciu o te czynniki TSUE stwierdził, że przedmiotowe brytyjskie prawo jest niezgodne z zasadą równego traktowania, ponieważ uniemożliwia osobom transseksualnym korzystanie z części wynagrodzenia swoich partnerów.

Podobne okoliczności miały miejsce w sprawie Richards⁷. Pani Richards, która urodziła się jako mężczyzna, poddała się chirurgicznej korekcie płci. Sprawa dotyczyła prawa do emerytury państwowej w Zjednoczonym Królestwie, ponieważ wówczas kobiety uzyskiwały emeryturę państwową w wieku 60 lat, zaś mężczyźni w wieku 65 lat. Gdy pani Richards złożyła wniosek o emeryturę w wieku 60 lat, otrzymała odmowę z wyjaśnieniem, że prawnie została uznana za mężczyznę i tym samym nie może wnioskować o emeryturę, dopóki nie osiągnie wieku 65 lat. TSUE uznał, że było to nierówne traktowanie z powodu korekty płci i w konsekwencji stanowiło dyskryminację sprzeczną z art. 4 ust. 1 dyrektywy Rady 79/7/WE w sprawie stopniowego wprowadzania w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego⁸.

ORZECZNICTWO EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

Podstawę prawną rozstrzygnięć Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) w odniesieniu do problematyki osób transseksualnych stanowi art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁹ (dalej: EKPC). Przepis ten wyraża prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego:

1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

⁷ Sprawa Richards przeciwko Secretary of State for Work and Pensions, C-423/04, wyrok z 27 kwietnia 2006 r.

⁸ Dyrektywa Rady z 19 grudnia 1978 r. w sprawie stopniowego wprowadzania w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego, Dz.U. L 6 z 10 stycznia 1979, s. 24.

⁹ Europejska Konwencja sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. została ratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską w dniu 2 października 1992 r., dalej też: EKPC.

Dotychczas ETPC nie wydał decyzji, czy tożsamość płciowa podlega również zakresowi art. 14 EKPC (Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn jako cecha chroniona). Nie wskazał przy tym, czy obejmuje to wyłącznie „osoby transseksualne” lub czy wiąże się z szerszą interpretacją tożsamości płciowej. ETPC uznał, że tożsamość płciowa, życie seksualne i orientacja seksualna stanowią część sfery prywatnego życia osoby fizycznej i dlatego powinny być wolne od ingerencji rządu. EKPC zawiera otwarty wykaz cech chronionych, który pokrywa się z unijnymi dyrektywami antydyskryminacyjnymi, ale jednocześnie wykracza poza ten zakres. Artykuł 14 EKPC zakazuje dyskryminacji „wynikającej z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn”. Kategoria „inne przyczyny” umożliwia ETPC uwzględnienie tych cech, które są wyraźnie chronione przez dyrektywy dotyczące niedyskryminacji, a mianowicie: niepełnosprawności, wieku i orientacji seksualnej.

Warto odnotować, że początkowo ETPC, rozpatrując problematykę osób transseksualnych, nie był konsekwentny w wyrażaniu swojego stanowiska. Wówczas brak stosownych krajowych regulacji prawnych umożliwiających zmianę płci nie był postrzegany jako naruszenie art. 8 EKPC. Na przykład w sprawie *Rees p. Wielkiej Brytanii* (wyrok z 17 października 1986 r.), ETPC stwierdził brak możliwości zmuszenia państw do wydawania przez nie wewnętrznych aktów prawnych, w których dopuszczałyby zmianę płci. Wówczas w opinii Trybunału, państwa – szeroki margines dowolności w regulowaniu takich kwestii jak zmiana płci.

Następnie powyższe stanowisko ETPC potwierdził w sprawie *X.Y.Z. p. Wielkiej Brytanii* z 1997 r. i odmówił zarejestrowania pooperacyjnego transseksualisty jako ojca dziecka urodzonego przez jego partnerkę w wyniku sztucznego zapłodnienia. Brak wspólnego standardu konwencyjnego w sferze praw rodzicielskich w odniesieniu do osób transseksualnych spowodował, że nie było podstaw do nałożenia na państwo obowiązku formalnego uznania za ojca dziecka osoby niebędącej jej ojcem biologicznym.

Uregulowanie standardu orzeczniczego ETPC w obszarze ochrony osób transseksualnych nastąpiło w wyroku z dnia 11 lipca 2002 r. w sprawie *Christine Goodwin przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*. Stanowisko wyrażone w wymienionym wyroku zostało podtrzymane w kolejnych orzeczeniach, w których ETPC zajmował się problematyką zmiany płci w ocenie ważności małżeństwa zawartego przez transseksualistę oraz przejścia na emeryturę w wieku ustalonym dla płci, do której po zmianie należy transseksualista: wyrok z dnia 11 lipca 2002 r. przeciwko Wielkiej Brytanii, wyrok z dnia 23 sierpnia 2006 r. *Grant przeciwko Wielkiej Brytanii*, a także wyrok z dnia 11 września 2007 r. *L. przeciwko Litwie*¹⁰.

¹⁰ Szerzej: K. Osajda, *Cywilnoprawne aspekty zmiany płci u transseksualistów*, [w:] R. Wieruszewski i M. Wyrzykowski (red.), *Orientacja seksualna i tożsamość płciowa. Aspekty prawne i społeczne*, Warszawa 2009, s. 182-183.

Sprawy Christine Goodwin przeciwko Zjednoczonemu Królestwu i I. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu dotyczą podobnych faktów. Obie skarżące poddały się chirurgicznej korekcie płci z męskiej na żeńską i zarzucały rządowi odmowę zezwolenia na zmianę ich świadectw urodzenia w celu uwzględnienia zmiany płci. Chociaż inne dokumenty oraz imię osoby skarżącej można zmienić, to świadectwa urodzenia nadal były stosowane w określonych celach, w których płeć miała znaczenie prawne, takich jak obszar zatrudnienia lub system emerytalny, co oznacza, że osoba skarżąca miałaby kłopoty i doświadczyłaby upokorzenia, gdyby musiała ujawnić swoją uznaną prawnie płeć męską. ETPC (odchodząc od dotychczasowego orzecznictwa) zdecydował, że stanowi to naruszenie prawa do poszanowania życia prywatnego i prawa do zawarcia małżeństwa na podstawie art. 12, ale nie rozstrzygał, czy doszło do naruszenia art. 14. Rozpatrzenie powyższych spraw spowodowało, że w orzecznictwie ETPC doszło do uregulowania standardu w przedmiotowym aspekcie.

Podsumowując, należy stwierdzić, że z art. 8 Konwencji, wynika, że państwa są zobowiązane umożliwić transseksualności po chirurgicznej zmianie płci wpis przynależności do określonej płci. Odmowa zgody na prawne uznanie zmiany płci narusza prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, a odmowa pooperacyjnemu transseksualności prawa do zawarcia małżeństwa narusza art. 12 EKPC. Zadaniem państwa jest ustalenie warunków, które musi spełnić osoba chcąca zmienić płeć oraz warunki zawarcia małżeństwa. Państwa nie mogą zakazać całkowitego korzystania osobom transseksualnym z prawa do zawarcia małżeństwa. Powyższe wyroki stanowią wskazówki dotyczące wprowadzenia stosownych zmian prawnych w odniesieniu do uregulowania sytuacji prawnej osób transseksualnych w państwach.

SYTUACJA OSÓB TRANSSEKSUALNYCH W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH UE

Sytuacja osób transseksualnych jest przedmiotem regulacji prawnych w poszczególnych porządkach prawnych państw członkowskich UE. Poniżej zostały przedstawione najważniejsze uregulowania tej materii w Niemczech i w Wielkiej Brytanii. Uwaga została również zwrócona na obecną sytuację prawną tej grupy w Polsce. W Niemczech podstawą regulacji sytuacji prawnej osób transseksualnych jest ustawa z 10 września 1980 r. *o zmianie imion i ustaleniu przynależności do danej płci w szczególnych przypadkach*. Jej postanowienia przewidują sposoby uregulowania statusu transseksualisty, tzw. sądowa zmiana imion osób transseksualnych:

- wnioskodawca ma odczuwać przynależność do innej płci niż ujawniona w jego akcie urodzenia i przynajmniej przez 3 lata urzeczywistnić pragnienie przynależności do innej płci;
- wymóg istnienia dużego prawdopodobieństwa, że odczucie przynależności do innej płci nie zmieni się;
- wymagania w zakresie obywatelstwa (faza przejściowa) do tzw. dużego rozwiązania, które reguluje kwestię zmiany płci metrykalnej.

W zakres omawianej materii wpisują się również orzeczenia Federalnego Trybunału Konstytucyjnego (dalej: FTK), które niewątpliwie mają postępowy charakter.

Federalny Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 27 maja 2008 r. uznał za sprzeczne z niemiecką ustawą zasadniczą wymaganie, by wnioskodawca, chcący skorzystać z możliwości zmiany płci metrykalnej, miał nie pozostawać w związku małżeńskim. Natomiast w wyroku ze stycznia 2011 r. FTK uznał za sprzeczne z ustawą zasadniczą dwie kolejne przesłanki, zawarte w ustawie: trwała bezpłodność i przejście operacji są niekonstytucyjne¹¹.

W Wielkiej Brytanii obowiązuje od 2004 r. *Gender Recognition Act*¹², który reguluje sposób zmiany płci oraz konsekwencje prawne związane z tą sytuacją. Zgodnie z jego postanowieniami osoba, która ubiega się o zmianę płci otrzymuje certyfikat poświadczający przynależność do określonej płci. Z wnioskiem o zmianę płci może wystąpić osoba, która ukończyła 18 lat, jeżeli żyje z poczuciem przynależności do płci przeciwnej lub zmieniła płeć zgodnie z prawem kraju czy terytorium znajdującego się poza obszarem Wielkiej Brytanii. Rozpatrywany dokument zawiera kompleksową regulację dotyczącą konsekwencji wydania certyfikatu poświadczającego zmianę płci, także w razie gdy wydawany jest tzw. przejściowy certyfikat, gdy transseksualista pozostaje w związku małżeńskim¹³.

W Polsce sytuacja prawna osób transseksualnych nie jest uregulowana w sposób całościowy (m.in. problem zmiany płci). Pomysł takiej regulacji został przedstawiony podczas prac nad uchwaleniem przedmiotowej ustawy w 2011 r. w trakcie VI kadencji Sejmu. Jednak po jej zakończeniu nie powrócono do prac nad tą problematyką.

Obecnie jedyne rozwiązania, jakie umożliwiają zmianę płci metrykalnej w prawie polskim, zostały wypracowane przez orzecznictwo sądowe, które dopiero w latach 90-tych XX w. jednoznacznie określiło drogę, którą osoby chcące zmienić płeć metrykalną powinny obrać. Osoba chcąca zmienić płeć ma możliwość jedynie wystąpienia na drogę procesową w trybie art. 189 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 43, poz. 296, z późn. zm.), która wiąże się z pozwaniem rodziców danej osoby. Niewątpliwie nie jest to korzystna sytuacja dla rodziców osoby transseksualnej. Zatem obowiązujący tryb postępowania w sprawie o ustalenie płci generuje zbędne, emocjonalne koszty, które w procesie zmiany płci i tak są niezwykle wysokie.

PODSUMOWANIE

1. Sytuacja prawna osób transseksualnych nie jest w jednolity sposób uregulowana w prawie unijnym i w prawie Rady Europy – podstawę prawną rozstrzygnięć ETPC w odniesieniu do osób transseksualnych stanowi art. 8 EKPC, natomiast w przypadku TSUE „tożsamość płciowa”/trans stanowi element badania „dyskryminacji ze względu na płeć”¹⁴.

¹¹ Szerzej: J.M. Szczyński, *Sytuacja prawna osób transseksualnych w Niemczech*, [w:] A. Śledzińska-Simon (red.), *Prawa osób transseksualnych. Rozwiązania modelowe a sytuacja w Polsce*, Warszawa 2010, s. 65.

¹² <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/7/contents> (data weryfikacji: 10 października 2014 r.).

¹³ Szerzej: J.K. Dziura, *Status osób transpłciowych w Wielkiej Brytanii. Gender Recognition Act i prawne konsekwencje jego wydania*, [w:] A. Śledzińska-Simon (red.), *Prawa osób transseksualnych...*, s. 85 i nast.

¹⁴ Szerzej: FRA, *Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation in the EU Member States*:

Mając na uwadze uregulowania prawa UE w omawianym zakresie, należy stwierdzić, że dyskusyjna pozostaje kwestia rozszerzenia katalogu cech chronionych w odniesieniu do zasady niedyskryminacji w prawie UE o cechę „trans”.

2. Zakres ochrony osób transseksualnych w prawie unijnym i prawie Rady Europy koncentruje się w znacznej mierze na kwestii dyskryminacji w zatrudnieniu i wykonywaniu działalności gospodarczej (orzecznictwo TSUE), ale znajduje również swoje odniesienie do niektórych sfer życia prywatnego i rodzinnego (głównie orzeczenia ETPC).

Bibliografia

- Barcz J. (red.), *Źródła prawa Unii Europejskiej*, t. IV, wyd. III, Warszawa 2012;
- Burek W., Klaus W., *Definiowanie dyskryminacji w prawie polskim w świetle prawa Unii Europejskiej oraz prawa międzynarodowego*, „Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego” 2013.
- Czapliński W., *Zasada równego traktowania w prawie wspólnotowym*, artykuł z 2007-02-19, dostępny na: <http://www.korporacje.com/wordpress/blog/2007/02/19/zasada-rownego-traktowania-w-prawie-wspolnotowym/>.
- European Commission (2010), *Communication establishing a ‘Strategy for the effective implementation of the Charter of Fundamental Rights by the European Union’*, COM(2010) 573/4, Brussels, 19 October 2010. Draft Directive COM (2012) 614/5 – women on company boards.
- Podręcznik europejskiego prawa o niedyskryminacji, Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej 2010, Rada Europy 2010.

Streszczenie: Artykuł przedstawia analizę porównawczą standardów ochrony praw osób transseksualnych przyjętych przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, Trybunał Sprawiedliwości UE, a także aktualną sytuację prawną tej grupy w Polsce wraz z uwzględnieniem regulacji odnoszących się do osób transseksualnych w niektórych państwach członkowskich UE (Niemcy, Wielka Brytania).

Słowa kluczowe: zasada niedyskryminacji w prawie UE, transseksualiści, prawo UE

NON-DISCRIMINATION OF TRANSGENDER PEOPLE IN THE LIGHT OF EUROPEAN LAW

Summary: This article presents a comparative analysis of standards protecting the rights of transgender persons adopted by the European Court of Human Rights, the Court of Justice of the EU. The article also presents the current legal situation of this group in Poland with regard to regulations relating to transgender people in some EU Member States (Germany, United Kingdom).

Key words: the principle of non-discrimination in EU law, transsexuals, EU law

Part I – Legal Analysis [Homofobia i dyskryminacja ze względu na orientację seksualną w państwach członkowskich UE: część I – Analiza prawna], Wiedeń, FRA 2009), s. 129-144; Thomas Hammarberg, Komisarz Praw Człowieka Rady Europy, *Human Rights and Gender Identity* [Prawa człowieka a tożsamość płciowa] (Strasburg, Rada Europy, 29 lipca 2009 r.), dokument tematyczny CommDH/ IssuePaper(2009) 2.